

Darbinio mokymo metodų kaita Lietuvoje

Asta Širiakovienė

Šiaulių universitetas

Straipsnyje atskleidžiamos darbinio mokymo metodų taikymo tendencijos praeityje ir dabar. Lyginant du laikotarpius (tarybinį ir pastarąjį dešimtmetį), parodoma, kokie metodai buvo ir tebėra taikomi, kartu pagrindžiama netradicinių darbinio ugdymo metodų taikymo būtinybė šiandienėje mokykloje per darbų pamokas. Išryškinamos priežastys, apsunkinančios netradicinių metodų naudojimą.

Darbinio mokymo metodai – taipriemonių taikymo būdų sistemos pasiekti didaktinį tikslą. Tinkamai parinkti ir apgalvoti, jie padeda sėkmingai vykdyti ugdymo uždavinius.

Lietuvoje mokymo tobulinimo, įvairių metodų taikymo problemas nagrinėjo mokslininkai J. Laužikas (1974), V. Rajeckas (1972; 1976), J. Vaitkevičius (1975), B. Bitinas (1975) ir kt. Vyresnių klasių darbinio mokymo metodikos problemas tyrė V. Mikėnas (1955), A. Vaičiulienė (1973), A. Paurienė (1986). J. Jasaitis (1973) pateikė darbinio mokymo metodų klasifikaciją, analizavo jų taikymo galimybes. Darbinio mokymo metodus kūrybinio taikymo aspektu analizavo A. Zybartas (1985), J. Galkauskas (1988), V. Šidlauskienė (1992), Z. Žebrauskienė (1995), L. Statauskienė (1999).

Dabar pripažįstama, kad, siekiant tinkamai organizuoti darbinį mokymą, reikia taikyti daugiau kūrybiškumą ir mąstymą lavinančių metodų. Mūsų nuomone, sėkmingai spręsti šią problemą padėtų išsami darbinio mokymo metodų raidos analizė, atskirų metodų efektyvumo

lyginimas. Būtina žinoti ankstesnes ir dabartines minėtų problemų sprendimo tendencijas, panagrinėti sukauptą praktinę patirtį, jos perėmimo ir pritaikymo galimybes.

Tyrimo objektas – darbinio mokymo metodai ir jų kaita Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė, lyginimas, vertinimas.

Šio straipsnio tikslas – aptarti darbinio mokymo metodus ir jų praktinį taikymą.

1. Darbinio mokymo metodai (1955–1990)

Pirmuosius bandymus analizuoti darbinio mokymo metodų problemas pokario Lietuvoje randame mokymo programose, periodinėje spaudoje. 1955 metų vidurinių mokyklų programoje rekomenduoti bandymai, stebėjimai, pratimai, pokalbiai, praktikos darbai [6]. Daugelis mokytojų darbų pamokose taikė aiškinimo, pokalbio, darbo būdų demonstravimo, stebėjimo metodus.

Įvedus gamybinį mokymą, pasikeitė lavinimo turinys ir uždaviniai, darbams buvo skirta daugiau valandų. Mokytojams reikėjo tinkamai parinkti ir tobulinti mokymo metodus, apriboti žodinių metodų naudojimą. Siūlyta daugiau taikyti savarankišką darbą, skaičiavimą, matavimą, grafinius darbus, pratybas žodžiu ir raštu, tezių sudarymą ir t. t. [1, p. 4–8]. Gamybinis mokymas ir darbas turėjo remtis mokinių įgytomis bendrojo lavinimo dalykų žiniomis, sukaupta patirtimi. Tačiau praktiškai tai ne visomet pavykdavo įgyvendinti.

Nagrinėjant gamybinio mokymo metodus, pastebėti kai kurie būdingesni trūkumai. Aiškinant dalyką, dažniausiai tenkintasi instruktažo metodu, t. y. moksleiviai buvo mokomi pagal iš anksto parengtas instrukcijas. Taikytas ir pamėgdžiojimo metodas – mokiniai kartodavo matytus veiksmus, gamino nesudėtingas detales. Darbinio mokymo procese vyravo žodinis mokymas, šabloniškumas.

1960–1970 metais tirtas ir analizuotas Kretingos, Mažeikių, Plungės, Skuodo, Telšių rajonų kaimo mokyklų darbas. Remiantis tyrimų duomenimis, konstatuota, kad minėtu laikotarpiu mokymo metodų ir žinių tobulinimo problemos buvo sprendžiamos daugiausia laikantis individualios mokytojų pozicijos. Žinių įgijimas buvo grindžiamas ne mokinių veikla, o pedagogo žodžiu. Didelis nuotolis nuo mokslo metodinių centrų, metodinės literatūros stoka lėmė mokymo metodų netobulumą kaimo mokyklose [9, p. 69].

1968 metais pradėjus taikytiną darbų programą reikėjo, kad mokiniai analizuotų gaminaimo daikto konstrukciją, mokėtų savarankiškai padaryti eskizus, brėžinius. Programinei medžiagai išmokti reikėjo taikyti naujus darbo būdus, perspektyvius metodus. Vedant praktikumus 9–11 klasėms siūlyta taikyti tokius metodus kaip

prietaisų, mechanizmų išardymą, surinkimą ir reguliavimą, moksleivių atliekamas pagrindines tam tikros rūšies operacijas, paprasčiausius darbus [7].

1971–1975 metais atlikti tyrimai Kretingos, Mažeikių, Plungės, Skuodo, Telšių rajonų mokyklose, mokyklų dokumentacijos analizė rodo, kad mokytojai rūpestingiau atsirinkdavo mokomąją medžiagą, pagrįsdavo taikomus metodus [9, p. 69].

Praktikos darbų pamokose kartu su įprastais metodais siūlyta taikyti savarankišką veiklą skatinančius metodus: savarankiškus tiriamuosius stebėjimus, bandymus, laboratorinius darbus, techninių ir technologinių užduočių sprendimą, darbą su instrukcinėmis kortelėmis. Tai turėjo skatinti moksleivių aktyvumą pamokoje ir sumažinti darbo krūvį namuose.

Atlikti A. Zybarto tyrimai parodė, kad techninių darbų pamokose efektyviausi buvo pokalbio, pasakojimo, laboratorinių ir praktikos darbų, demonstravimo, stebėjimo, kūrybinių darbų metodai [10, p. 10–12]. A. Zybartas nemini instruktažo, kurį galima įvardyti bendrųjų metodų kompleksu. Jo reikšmė ir efektyvumas mokant darbų neabejotini.

1983 metų darbų mokymo programoje rekomenduota taikyti šiuos metodus ir būdus: mokyti konstruoti ir modeliuoti dirbinius, naudotis technine dokumentacija, spręsti probleminius kūrybinius uždavinius bei užduotis, tobulinti anksčiau pagamintas konstrukcijas ir įrenginius, surasti prietaisų gedimus ir juos šalinti, naudojant įvairias technines priemones [8].

Tai buvo nemaža darbinio mokymo metodikos pažanga. Kūrybinių metodų taikymas ne tik išplėsdavo moksleivių politechnines žinias, supažindindavo su techninių objektų tobulinimo būdais, leisdavo pasiekti neblogų galutinių rezultatų, bet ir reikalavo geresnio metodinio mokytojų pasirengimo.

Darbu mokymo metodų tobulinimo problemą nagrinėjo J. Galkauskas leidinyje „Mokymo metodų kūrybiškas taikymas darbų pamokose“ Autorius pateikė bendrųjų mokymo ir mokymosi metodų klasifikaciją, aprašė konkrečius metodus, jų varijavimo galimybes [2]. Jis pastebėjo, kad teisingai parenkami ir taikomi metodai padeda pasiekti gerų rezultatų per neilgą mokymo laiką.

Kai kurie pedagogai taikė praktinio darbo vertinimo metodą, leidžiantį patiems mokiniams vertinti atliktą darbą. Tai padėjo ugdyti moksleivių savarankiškumą, gebėjimą objektyviau vertinti, atsakomybę už darbo kokybę. Minėtas mokymo metodas leido mokytojams kontroliuoti savo vertinimo objektyvumą ir teisingumą.

Faktai rodo, kad daugelis šalies darbų mokytojų pasirinkdavo tinkamus mokymo metodus, padedančius organizuoti savarankišką mokinių veiklą. Bandyta skatinti darbų mokytojus dažniau rinktis kūrybinius mokymo metodus. Kai kurie mokytojai juos taikė, bet būtų nepagrįsta teigti, kad visose šalies mokyklose darbinis mokymas ugdė mokinių kūrybinę mintį ir vaizduotę, nes sovietmečiu vyravo tradiciniai darbinio mokymo metodai.

2. Šiuolaikinės mokyklos ugdymo metodai

Darbo stiliaus ir mokymo metodų keitimas Lietuvos mokyklose tapo vienu iš opiausių reformos uždavinių. Šiuolaikinėje mokykloje neabejotinai būtina darbinio mokymo metodų įvairovė, pasirinkimo laisvė, skatinanti diegti naujoves, individualizuoti mokymą. Skirtingai nuo autoritarinės sistemos, kurioje ugdymo metodus reglamentavo nurodymai mokytojams, demokratinėje mokykloje metodus ir būdus renkasi ir kuria pats mokytojas. Praktika rodo, kad

pamokoje nepakanka taikyti atskirus metodus, juos būtina tarpusavyje derinti.

Laisvė rinktis mokymo metodus įpareigoja mokytoją juos išbandyti pačiam, suprasti jų padarinius vaikui ir sugebėti suvokti, ar šie metodai atitinka dabartinius mokyklos reikalavimus. „Koks mokymo metodas yra geriausias, galima pasakyti tik tada, kai tiksliai įvertinamos mokinių savybės (amžius, motyvai, ankstesnis mokymasis ir rezultatai) ir mokymosi tikslai. Vieni metodai geriau padeda išmokyti vienus mokinius, kiti – kitus“ [3, p. 47].

Sudarant naują darbinio ugdymo programą V–IX klasėms, be tradicinių metodų, siūlyta įtraukti aktyvinauosius mokymo metodus: klaidų ieškojimo metodą; dalykinius, vaidmeninius, situacinius žaidimus; teminių projektų metodą.

Pedagogės V. Šidlauskienės nuomone, prasminga darbų pamokose naudoti projekto metodą, t. y. sisteminės darbines užduotis (projektuoti, gaminti, recenzuoti), nukreipiančius tekstus (specialias rašytines instrukcijas). Projektometodo taikymas padeda mokiniams suformuoti kasdienio, būtinio gyvenimo mokėjimus ir igūdžius, suvokti daiktą ar procesą kaip visumą, integruoti įvairių mokslų ir dalykų žinias [5, p. 18–19].

1995 m. buvo apklausti 107 buities darbų mokytojai iš Vilniaus, Kauno, Alytaus mokyklų ir 35 Vilniaus pedagoginio universiteto absolventės, grįžusios po šešių savaičių pedagoginės praktikos mokykloje. Apklausą atlikusi Z. Žebrauskienė nustatė, kad tiek mokytojai, tiek studentai savo darbo metodus ir formas keitė, atsižvelgdami į vaikų amžių arba nagrinėjamas skirtingas temas, bet ne problemas. Tuo tarpu eksperimentuoti, t. y. keisti darbo metodus ir formas, nagrinėjant tą pačią temą paralelinėje klasėje (t. y. tokio pat amžiaus vaikams), bandė tik 20,5 proc. mokytojų [11, p. 189–204].

Išanalizavus šių tyrimų rezultatus, galima daryti išvadą, kad šalies darbų mokytojams dar trūksta kūrybiškumo ir lankstumo derinant mokymo metodus, kūrybiškai perteikiant mokymo turinį. Z. Žebrauskienė pastebėjo, kad mokytojai turėtų daugiau dėmesio skirti mokinių probleminiam mąstymui ugdyti, naudoti kitas mokymo kryptis, sieti buitines darbų problemas su kitais dėstomais dalykais, nes buitines darbai yra platus ir integralus mokymo dalykas.

1995/1996 m. m. Pedagogikos instituto Darbinio ir estetinio ugdymo sektoriaus darbuotojai domėjosi bendrųjų darbų ir buitines kultūros programų įgyvendinimo bendrojo lavinimo mokyklose galimybėmis. Pedagoginis stebėjimas parodė, kad trijų pagrindinių ir 13 vidurinių mokyklų darbų mokytojai vedė pamokas pagal individualius planus, taikydami įvairius mokymo metodus. Mokinių darbų parodos įrodė, kad gerai organizuotas darbas, pagrįstas tinkama metodika, padėjo vaikams ne tik perimti reikiamas žinias, bet ir sukurti įdomių darbų, turinčių praktinės vertės.

Mokytojų eksperimentuotojų konferencijoje šalies pedagogai dalijosi savo patirtimi ir rūpesčiais. Darbų mokytojai, siekdami sudominti vaikus, ne tik išradingai paskirstydavo kūrybines užduotis, bet ir taikė įvairias mokymo formas, aktyviusius metodus. Pavyzdžiui, Utenos Aukštakalnio vidurinės mokyklos mokytojas metodininkas V. Račkauskas moksleivius mokė namų ūkio sąskaitybos, naudodamas žaidimo elementus įvairiomis situacijomis. Vadovaujami mokytojų A. Grilauskienės ir N. Rimkevičienės, vaikai, kurdami ir vaidindami spektaklėlius, mokėsi elgesio kultūros [12, p. 118–121].

Vis dažniau darbų pamokose taikomi netradiciniai mokymo metodai – diskusija, bendradarbiavimas, popamokinių užduočių, meno metodas, eksperimentas, inscenizacija, „minčių lietus“, interviu ir kt.

Atlikti tyrimai ir mokytojų apklausa parodė, kad gana efektyvus darbų pamokose yra grupinio mokymo metodas. Mokinių grupė savarankiškai planuoja ir atlieka užduotį, padeda vieni kitiems, mokosi išsakyti savo nuomonę. Atskirų grupių veikla gali būti įvairi – darbas, kūrybinės užduotys. Tačiau gali būti ir specialios mokomosios pratybos formuoti konkrečius mokinių įgūdžius. Pastebėta, kad nedidelių grupių veikloje gerėja veiklos partnerių santykiai, atsiranda daugiau savikritikos, susidomėjimo darbine veikla ir jos kokybe, humaniško bendradarbiavimo bruožų, mažta egocentriškumo ir nesveikos konkurencijos.

Analizuodami šiuolaikinius darbinio mokymo metodus, neturėtume pamiršti ir transformacijos metodo, padedančio geriau organizuoti ugdymą. Šis metodas leidžia geriau išmokti dėstomą dalyką, skatina kūrybišką mokinių elgesį. Žinios ne tik perteikiamos, bet ir formuojami bendri mokėjimai ir įgūdžiai, padedantys geriau orientuotis naujomis situacijomis, kūrybiškai spręsti praktinius uždavinius.

Pedagogė L. Statauskienė domėjosi buitines kultūros ir darbų mokytojų požiūriu į transformacijos metodo taikymo galimybes. Buvo apklausti 46 pedagogai iš Vilniaus ir Kauno miestų. 70 proc. mokytojų nurodė, kad taiko transformacijos metodą per pamokas, 26 proc. mokytojų taiko jį kartais, o 4 proc. netaiko. Susumavus rezultatus, buvo palyginti atsakymai du anketos klausimus (*Kaip jūs suvokiate transformacijos principą?* ir *Ar per savo pamokas taikote transformacijos metodą?*). Išanalizavusi skirtingus atsakymus, L. Statauskienė padarė išvadą, kad darbų mokytojai taiko transformacijos metodą neteisingai arba netaiko šio metodo, nors anketoje teigia atvirkščiai [4, p. 129–136].

Mokytojai praktikai pripažįsta, kad transformacijos metodo taikymas leidžia ugdyti moki-

nių kūrybiškumą, loginį ir erdvinį mąstymą, išradingumą, estetinių skonį bei vaizduotę. Tačiau praktika ir stebėjimai parodė, kad šis metodas nėra intensyviai taikomas ugdant, nes mokytojams trūksta žinių ir stokojama reikiamos informacijos pedagoginėje literatūroje.

Šių dienų mokyklai keliami reikalavimai įpareigoja mokytoją išmanyti įvairius mokymo metodus, rinktis ir taikyti taip, kad geriausiai padėtų įgyvendinti pagrindinius darbinio ugdymo tikslus ir konkrečius mokymo uždavinius.

Išvados

1. Tiriamuoju laikotarpiu 1955–1990 metais darbinio ugdymo politika ir organizavimas iki šalies nepriklausomybės atkūrimo buvo vyk-

domas pagal primestą SSRS mokyklų pavyzdį. Autoritarinė sistema lėmė darbinio mokymo metodų reglamentavimą. Ilgai taikyti tradiciniai metodai, nuo kurių buvo siekta nenukrypti.

2. Šiuolaikinėje mokykloje vyrauja darbinio ugdymo metodų įvairovė, pasirinkimo laisvė. Tačiau tyrimų rezultatai leidžia daryti išvadą, kad darbų mokytojams dar trūksta kūrybiškumo, lankstumo, gebėjimo derinti įvairius mokymo metodus. Daugelis tradicinės, anksčiau vyravusios metodikos, šalininkų nesuvokia, kad kai kurie mokymo būdai senstelėjo ir būtina keisti savo požiūrį, ieškoti aktyvių veiklos metodų. Norint tinkamai organizuoti darbinį mokymą, reikia taikyti daugiau kūrybiškumą bei mąstymą lavinančių metodų.

LITERATŪRA

1. Blagnys V. Įgyvendinti gamybinį mokymą – svarbus mokyklų uždavinys // Tarybinė mokykla. 1959, Nr. 5, p. 4–8.

2. Galkauskas J. Mokymo metodų kūrybiškas taikymas darbų pamokose: mokymo priemonė. Vilnius, 1988.

3. Miliauskas K. Netradiciniai pamokos metodai // Mokykla. 1995, Nr. 10–11, p. 47–61.

4. Statauskienė L. Buities kultūros ir darbų mokytojų požiūris į transformacijos metodo taikymo galimybes ugdant mokinių kūrybiškumą ir mąstymą // Mokslo darbai. Pedagogika. T. 38 (1999), p. 129–136.

5. Šidlauskienė V. Darbų programa // Mokykla. 1992, Nr. 5, p. 18–19.

6. Vidurinių mokyklų programa. Praktikos darbai V–VII kl. Kaunas, 1955.

7. Vidurinių mokyklų programa. Darbinis mokymas IX–XI kl. Kaunas, 1970.

8. Vidurinių mokyklų programos. Darbinis mokymas IX–XI kl. I dalis. Kaunas, 1983.

9. Zybartas A. LTSR kaimo dieninė bendrojo lavinimo mokykla. Kaunas, 1985.

10. Zybartas A. Tarpdalykiniai ryšiai techninių darbų pamokose // Tarybinė mokykla. 1982, Nr. 10, p. 10–11.

11. Žebrauskienė Z. Buities darbų mokytojų darbo ypatumų analizė // Mokslo darbai. Pedagogika. T. 32 (1996), p. 189–204.

12. Žebrauskienė Z. Bendrųjų darbų ir buities kultūros programų įgyvendinimo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje (Pedagoginio stebėjimo analizė) // Mokslo darbai. Pedagogika. T. 38 (1999), p. 118–121.

THE DEVELOPMENT OF HANDICRAFT TEACHING METHODS

Asta Širiakovienė

Summary

In Lithuania handicraft teaching methods were studied by the following scholars: V. Mikėnas, A. Vaičiulienė, J. Jasaitis, A. Zybartas, J. Galkauskas, V. Šidlauskienė, L. Statauskienė and other.

The goal of today's school is to provide all – round education. Therefore, a teacher chooses such teaching methods that are best suited to achieve goals and tasks.

Discussion, the method of out-of-school activities, questionnaire and teaching in groups are new and effective methods of handicraft teaching.

The application of the new methods stimulates independent thinking and closer connections between a teacher and a pupil. In such a way, the pupil can reveal his personality.

Gauta 2000 10 30

Priimta 2000 11 23

With respect to teaching methods, not all methods are equally valuable and objective. A teacher of handicraft has to choose the teaching methods keeping in mind the difference in pupils abilities and skills, cultural experience and education in various areas.